

مقاله پژوهشی - فصلنامه علمی رهیافت

سال هجدهم، شماره ۶۷، تابستان ۱۴۰۳
صفحه ۷۳ تا ۹۶

مبنای مسئولیت کیفری شهادت سردار قاسم سلیمانی به عنوان نماد محور مقاومت از منظر حقوق بین الملل

دانشجوی دکتری گروه حقوق بین الملل عمومی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی،
کرمانشاه، ایران

امیر سلیمان نژاد

استادیار گروه حقوق بین الملل عمومی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران

فرید آزادبخت *

استادیار گروه حقوق بین الملل، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران

مهدی حاتمی

چکیده

مفهوم «مقاومت» در دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی به عنوان یکی از مفاهیم اصلی گفتمان سیاست خارجی جمهوری اسلامی بوده است؛ این مفهوم ناظر است به نفی و هرگونه نظم مبتنی بر سلطه قدرت‌های غرب و شرق و طرد ترتیبات منطقه‌ای و بین‌المللی متاثر از نظام سلطه از یک سو و تلاش برای بازتعریف نقش و جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی ملت‌ها و جوامعی که از سوی نظام سلطه مورد ظلم قرار گرفته‌اند. به همین دلیل محور مقاومت که برگرفته از تلاش‌های نظامی-امنیتی و دیپلماتیک و فرهنگی ایران در کشورهای لبنان، سوریه و عراق است طی دو دهه اخیر از مهم‌ترین دال‌های گفتمانی سیاست خارجی کشور طی چند سال اخیر به ویژه در مبارزه با داعش بوده است. نقش آفرینی مدیریتی و امنیتی شهید قاسم سلیمانی به عنوان مهم‌ترین فرمانده میدان مقاومت، جایگاه وی را در این گفتمان برجسته ساخت و با شهادت ایشان رویکرد تخصصی ایران نسبت به آمرین و عاملان این ترور تشدید گردید؛ به همین منظور مقاله حاضر به دنبال رسیدن به پاسخ این سؤال است با توجه به جایگاه شهید سلیمانی در گفتمان محور مقاومت، پیگیری کیفری آن در نظام حقوق بین الملل بر چه مبنایی استوار است؟ در پاسخ به این سؤال به عنوان فرضیه باید گفت مبنای پیگیری کیفری عاملان و آمران شهادت قاسم سلیمانی بر اساس گفتمان مقاومت و مبتنی بر رویکرد نفی سلطه و تضعیف آن در راستای ارتقای جایگاه گفتمانی مقاومت صورت می‌گیرد. از این منظر باید گفت رویکرد این مقاله حقوقی بوده است؛ همچنین این مقاله به روش توصیفی و تحلیلی و داده‌های آن به صورت اسنادی جمع‌آوری شده است.

کلیدواژه: تروریسم، تعقیب کیفری، محور مقاومت، شهید سلیمانی، حقوق بین الملل.

* نویسنده مسئول: f.azadbakht@iauaksh.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۲/۱۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۸/۱۵

The Islamic Revolution Approach Quarterly

Vol. 18, No.67, Summer 2024, P 3-18

rahyaftjournal.ir

The Basis of Criminal Responsibility for Martyr Soleimani as a Symbol of the Axis of Resistance from the Perspective of International Law

Amir Soleimannejad

PhD student, Department of Public International Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran

Farid Azadbakht *

Assistant Professor, Department of Public International Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran

Mehdi Hatami

Assistant Professor, Department of International Law, University of Kurdistan, Kurdistan, Iran

Abstract

The concept of "resistance" has been one of the main concepts of the foreign policy discourse of the Islamic Republic in the era after the victory of the Islamic Revolution; This concept refers to the negation of any order based on the dominance of Western and Eastern powers and the rejection of regional and international arrangements affected by the dominance system on the one hand and the attempt to redefine the regional and international status of nations and societies that are Dominion has been oppressed. For this reason, the axis of resistance, which is derived from Iran's military-security, diplomatic and cultural efforts in the countries of Lebanon, Syria and Iraq, has been one of the most important indicators of the country's foreign policy discourse in the

* Corresponding Author: f.azadbakht@iauksh.ac.ir

How to Cite: Azadbakht,F, Soleimannejad,A, Hatami,M (2024). The basis of criminal liability is the martyrdom of Sardar Qassem Soleimani as a symbol axis of resistance from the point of view of international law, *The Islamic Revolution Approach Quarterly*, 17(67), 3-18.

Received: 06/11/2023

Accepted: 07/05/2024

last few years, especially in the fight against ISIS. Martyr Qassem Soleimani's managerial and security role as the most important commander of the resistance field made his position prominent in this discourse, and with his testimony, Iran's hostile approach towards the commanders and perpetrators of this terror was intensified. For this purpose, this article seeks to find the answer to this question, considering the position of Martyr Soleimani in the discourse of the axis of resistance, on what basis is his criminal pursuit in the international law system based? In response to this question, as a hypothesis, it should be said that the criminal prosecution of the perpetrators and commanders of Qassem Soleimani's martyrdom is based on the discourse of resistance and based on the approach of negating domination and weakening it in order to promote the discursive position of resistance. From this point of view, it should be said that the approach of this article was legal; Also, this article has been collected by descriptive and analytical method and its data is documented.

Introduction

The concept of "resistance" has been one of the central themes in the foreign policy discourse of the Islamic Republic since the victory of the Islamic Revolution. This concept refers to rejecting any system based on the dominance of Western and Eastern powers, as well as rejecting regional and international arrangements influenced by the hegemonic order. It also aims to redefine the role and status of nations and societies oppressed by this system of domination. Over the past two decades, the Axis of Resistance, which is rooted in Iran's military, security, diplomatic, and cultural efforts in Lebanon, Syria, and Iraq, has been one of the most important pillars of the country's foreign policy discourse, especially in the fight against ISIS.

Martyr Qassem Soleimani's leadership and security role as the most prominent commander of the Resistance highlighted his position within this discourse. His assassination intensified Iran's confrontational stance towards those responsible for the attack. This article seeks to answer the question: Given Martyr Soleimani's role in the Axis of Resistance discourse, on what basis can his assassination be prosecuted under international law? In response, it can be hypothesized that the prosecution of those responsible for the assassination of Qassem Soleimani is based on the discourse of resistance and aims to challenge and weaken dominance, thus strengthening the status of the resistance discourse.

Literature Review

- **Amiri and Kiani (2019):** In their article titled “*The Resistance Discourse of Martyr Qassem Soleimani in Diplomacy and International Relations*,” the authors analyze Soleimani's political behavior and methods in relations between nations and states. They conclude that Soleimani's resistance discourse, characterized by openness, empathy, support, positivity, and equality, cultivated a unique form of diplomacy and communication by inviting people, internal and external elites, and tribes to combat global terrorism through peaceful political methods and various treaties.
- **Fazayeli (2020):** In his article “*The Assassination of General Soleimani from the Perspective of International Law on the Use of Force*,” Fazayeli concludes that the U.S. action lacked any legal justification and constitutes a clear case of unlawful use of force in violation of the UN Charter. It also breached bilateral agreements between the U.S. and Iraq, particularly the security agreement, and according to the Declaration on the Definition of Aggression and the Rome Statute, this action is considered an act of aggression, leading to the international responsibility of the U.S. government and the criminal responsibility of those involved in this unlawful act.
- **Montazeran and Jafari (2020):** In their article “*The Assassination of Martyr General Soleimani from the Perspective of International Law and Humanitarian Law (With Emphasis on the Role of Foreign Media)*,” the authors conclude that the U.S. action in assassinating the Iranian military commander and his companions is in direct violation of the UN Charter, contravening the most basic principles of international law, including the principles of non-intervention, state sovereignty, the prohibition of the use of force, the principle of non-aggression, and the immunity of state representatives. Ultimately, it is regarded as a form of state terrorism and an act of aggressive war against both Iran and Iraq.

Research Methodology

This article adopts a legal approach and uses a descriptive-analytical method. The data were collected through documentary research.

Conclusion

After reviewing and analyzing the findings, the present research concludes that the assassination of Qassem Soleimani can be addressed using national, regional, and international legal capacities to prevent impunity for those responsible for this unprecedented act and to deter

similar actions in the future.

At the national level, applying the principle of personal jurisdiction based on the nationality of the victim, as well as the real jurisdiction of the Iranian criminal justice system, is a key mechanism. Regionally, cooperation with the Iraqi government to apply territorial jurisdiction or Iraq's case-specific request to the International Criminal Court (ICC) to prosecute under its statute, as a state accepting the Court's jurisdiction in this particular case, is another strategy to counter impunity for the perpetrators of this terrorist act. Internationally, proposing the establishment of a special criminal court with the support and cooperation of the international community, similar to past efforts to prosecute terrorists, or leveraging the capacity of the United Nations Security Council to refer the case—not as an independent terrorist crime but as a form of international crime—are among the approaches to prevent the impunity of those responsible for this terrorist event.

Keywords: Terrorism, Criminal Prosecution, Axis of Resistance, Shahid Soleimani, International Law

مقدمه

اگر گفتمان سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را مورد بررسی قرار دهیم، مفهوم «مقاومت» یکی از مهمترین دال‌های این گفتمان است که از مبارزات قبل از پیروزی انقلاب اسلامی خط مفهومی خود را در کنش‌گران انقلابی پیدا کرد و تا به امروز به یکی از محورهای مورد تاکید در عمل و نظر جمهوری اسلامی تبدیل و تداوم پیدا کرده است. گفتمان سیاست خارجی که بخشی از گفتمان کلان انقلاب اسلامی است مفهوم مقاومت در غیرت‌سازی^۱ با مقولات داخلی و خارجی مطرح ساخته است؛ جهان‌گرایی مستتر در گفتمان انقلاب اسلامی تلاش کرد ایده و دال مقاومت را در یک زنجیره هم‌ارزی از مفاهیم مستضعفان، فلسطین، صدور انقلاب و امت اسلامی در برابر استکبار و استعمار کشورهای غربی همچون آمریکا و انگلیس و رژیم صهیونیستی صورت‌بندی نماید؛ همین روند در چهار دهه بعد از انقلاب نیز دنبال شده است. گفتمان انقلابی در قبل از انقلاب با غیرت‌سازی از رژیم پهلوی به عنوان یک نظم سیاسی در امتداد نظم غربی و در دوران پس از انقلاب با اشغال سفارت آمریکا به حاشیه‌رانی گفتمان‌ها و جریان‌هایی بود که از جانب غرب و آمریکا پشتیبانی می‌شدند و به غرب زدگی متهم بودند (حسینی‌زاده، ۱۳۸۶: ۳۱۴). مفهوم مقاومت در گفتمان انقلاب اسلامی، به طور هم‌زمان در دو رویکرد دیده شد: نخست رویکرد سلبی به این معنا که هرگونه نظم مبتنی بر محوریت غرب و منافع آن باید تغییر نماید و دوم اتخاذ رویکرد ایجابی با حمایت از مستضعفان و صداهای مخالف نظم غربی به ویژه در کشورهای اسلامی خاورمیانه و غرب آسیا؛ پس به عبارت دیگر می‌توان گفت که مفهوم «مقاومت» تا به امروز سیاست‌های برون مرزی و بین‌المللی جمهوری اسلامی را تعیین کرده است. در این مسیر جمهوری اسلامی ایران از کارگزاران خود در عرصه‌های نظامی، راهبردی-امنیتی و دیپلماتیک به منظور تقویت گفتمان مقاومت بهره برده است. یکی از کارگزارانی که نقش بی‌بدیلی در پیشبرد سیاست و گفتمان مقاومت ایفا کرده است، شهید قاسم سلیمانی بوده است. وی در دوران فرماندهی نیروی قدس پاسداران انقلاب اسلامی (به عنوان شاخه برون مرزی سپاه) خود «نقاط درخشان بسیاری همچون تقویت و ثبات حزب الله لبنان، تقویت نیروهای مقاومت فلسطینی در جریان جنگ‌های ۳۳ روزه و ۸ روزه و نیز شکل‌گیری و تقویت محور مقاومت به ویژه در یک دهه اخیر و پس از شروه بحران در سوریه و عراق وجود دارد» (امیری و کیانی، ۱۳۹۸: ۳۰-۹). وی با تکیه

۱. Otherness

بر ظرفیت‌های درونی کشورهای منطقه همچون عراق (حشدالشعبی)، سوریه (قوات دفاع وطنی) و لبنان (حزب الله) توانست تاثیرگذاری ایران را در این مناطق ارتقا داده و گفتمان انقلاب اسلامی را در اعماق لایه‌های اجتماعی و سیاسی این کشورها تعمیق دهد. وی با شکست داعش و تقویت و تشدید استحکام محور مقاومت بین ایران و عراق و سوریه و لبنان و فلسطین و متاثر از اینها یمن، دشمنی کشورهای متخاصم را به خود جلب کرد. قدرت فرماندهی قاسم سلیمانی در بحران‌های متعدد منطقه غرب آسیا، ایالات متحده آمریکا را واداشت تا به شهادت و از بین بردن ایشان در دی ماه ۱۳۹۸ اقدام نماید. ایالات متحده آمریکا در مدت زمان کوتاهی پس از این اتفاق، مسئولیت آن را بر عهده گرفت. برخلاف موج گسترده‌ای که در ایران در خصوص محکومیت این اقدام آمریکا شکل گرفت، جامعه بین‌المللی واکنش منفعلی نسبت به آن از خود نشان داد. به طوری که دولت‌های سوریه و نیکاراگوئه و کوبا این اقدام را محکوم کردند و اتحادیه اروپا و دولت‌های آلمان و بریتانیا و چین خواستار خویشتن‌داری ایران و آمریکا شدند. به همین منظور یکی از سیاست‌های اعلامی و مورد تأکید جمهوری اسلامی ایران از این سال، پیگیری کیفری عاملان و مسئولان این اقدام بوده است. در همین راستا مقاله حاضر تلاش کرده است تا به این سؤال پاسخ دهد که با توجه به جایگاه شهید سلیمانی در گفتمان محور مقاومت، پیگیری کیفری آن در نظام حقوق بین‌الملل بر چه مبنایی استوار است؟ در پاسخ به این سؤال به عنوان فرضیه باید گفت مبنای پیگیری کیفری عاملان و آمران شهادت قاسم سلیمانی بر اساس گفتمان مقاومت و مبتنی بر رویکرد نفی سلطه و تضعیف آن در راستای ارتقای جایگاه گفتمانی مقاومت صورت می‌گیرد. این مقاله به روش توصیفی و تحلیلی و داده‌های آن به صورت اسنادی جمع‌آوری شده است.

۱. پیشینه تحقیق:

تحقیقات متعددی در حوزه محور مقاومت و نقش قاسم سلیمانی در تقویت این محور طی چند سال اخیر به ویژه پس از شهادت وی تدوین شده است. در ذیل مهمترین پژوهشهای مذکور را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

امیری و کیانی (۱۳۹۸) در مقاله خود با عنوان «گفتمان مقاومت شهید قاسم سلیمانی در دیپلماسی و روابط بین‌الملل» به بررسی رفتار سیاسی و روش‌های قاسم سلیمانی در روابط بین‌الملل و دولت‌ها پرداخته است و نتیجه گرفته است که گفتمان مقاومت شهید سلیمانی با داشتن ویژگی‌هایی چون گشودگی، همدلی، حمایتگری، مثبت‌گرایی و مساوات‌طلبی، شیوه‌ای ستدونی از ارتباطات و دیپلماسی را به وسیله دعوت مردم،

نخبگان داخلی و خارجی و قبایل برای مبارزه با تروریسم جهانی با روش مسالمت‌آمیز سیاسی و پیمان‌های مختلف شکوفا کرد.

عبداللهی نژاد و متقی (۱۳۹۸) در مقاله خود با عنوان «واکاوی اندیشه مقاومت جمهوری اسلامی ایران در برابر ایالات متحده آمریکا» برخلاف رویکرد عمده‌ی مقالات در این زمینه به این نتیجه رسیده است که گفتمان مقاومت ج.ا. ایران در برابر آمریکا صرفاً به دلیل رویدادهای تاریخی میان دو کشور شکل نگرفته است و این موضع‌گیری ریشه در تقابل هویتی و هستی‌شناسانه با مبانی اندیشه و هویت غرب دارد.

ابطحی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله خود با عنوان «بررسی سیاست‌های فراملی جمهوری اسلامی ایران و امنیت ایران و خاورمیانه» به ریشه سیاست‌های فراملی ج.ا. ایران پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که تغییرات ژئوپلیتیک خاورمیانه با دگرگونی در توازن قدرت و ایجاد فرصت‌های استراتژیک منطقه‌ای برای ج.ا. ایران، از طریق فرآیندها و عوامل سیاست داخلی کشور باعث اتخاذ سیاست توسعه نفوذ در قالب منطقه‌گرایی فعال و گسترش توانمندی متحدین استراتژیک کشور در قالب محور مقاومت شده است. همچنین ایران در راستای سیاست‌های فراملی خود؛ به ساخت و تداوم شبکه‌ای قوی از متحدان و نیروهای خود ادامه داده است و برای گسترش نفوذ خود با عوامل دولتی و غیر دولتی در لبنان، سوریه، عراق و یمن ارتباط برقرار نموده است.

فضائلی (۱۳۹۹) در مقاله خود با عنوان «ترور سردار سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل توسل به زور» به این نتیجه رسیده است که اقدام دولت آمریکا فاقد هرگونه وجهت حقوقی بوده و مصداق مسلم توسل به زور غیرقانونی مغایر منشور ملل متحد محسوب می‌شود، همچنین ناقض توافقات دوجانبه آمریکا با عراق به ویژه موافقتنامه امنیتی بوده و مطابق مفاد اعلامیه تعریف تجاوز و اساسنامه رم، مصداق عمل تجاوز شناخته می‌شود و موجبات مسئولیت بین‌المللی دولت آمریکا و مسئولیت کیفری عوامل دخیل در ارتکاب این اقدام نامشروع را فراهم می‌نماید.

منتظران و جعفری (۱۳۹۹) در مقاله خود با عنوان «ترور شهید سپهبد سلیمانی از منظر قواعد حقوق بین‌الملل و حقوق بشردوستانه (با تأکید بر رسالت رسانه‌های برون‌مرزی)» در باب ترور شهید قاسم سلیمانی به این نتیجه رسیده‌اند که اقدام آمریکایی‌ها در ترور فرمانده نظامی ایران و همراهانش، در تضاد عینی با منشور ملل متحد، ناقض بدیهی‌ترین اصول و قواعد حقوق بین‌الملل از جمله اصول عدم مداخله، اصل حاکمیت دولت‌ها، اصل منع توسل به زور، اصل عدم تجاوز و اصل مصونیت نمایندگان دولت‌ها و در

نهایت به‌عنوان جلوه‌ای از تروریسم دولتی و جنگ تجاوزکارانه علیه دو کشور ایران و عراق قلمداد می‌شود.

کوشا و همکاران (۱۴۰۲) نیز در مقاله خود با عنوان «بررسی حقوقی ترور سردار سلیمانی از منظر اسناد بین‌المللی» به این نتیجه رسیده‌اند که ترور سردار سلیمانی برخلاف تعهدات بین ایران و آمریکا و همچنین موافقت‌نامه بین آمریکا و عراق بوده است و همچنین این اقدام مقررات و مفاد حقوق بشری را نقض آشکار کرده است و به همین دلیل این پرونده قابلیت پیگیری کیفری از سوی ایران را داراست.

بررسی مقالات و آثاری که در این زمینه تدوین شده‌اند نشان می‌دهد که مقاله‌ی حاضر از این جهت که به مبنای پیگیری حقوقی ترور شهید سلیمانی می‌پردازد و در این زمینه عامل گفتمانی مقاومت را مدنظر قرار داده است، دارای نوآوری است.

۲. چارچوب نظری: نظریه و گفتمان مقاومت در سیاست خارجی

فرضیه مقاله حاضر عنوان می‌دارد که پیگیری حقوقی ترور شهید سلیمانی از این نظر باید به طور جدی از سوی جمهوری اسلامی ایران پیگیری شود که وی نماد و مظهر گفتمان مقاومت است. به همین منظور در قالب چارچوب نظری مقاله، گفتمان مقاومت مورد بررسی قرار می‌گیرد. گفتمان مقاومت یکی از مهمترین دالها و خرده‌گفتمان‌های کلان گفتمان انقلاب اسلامی است. در باب اهمیت این گفتمان همین بس که طی سالیان اخیر بخش عمده‌ای از سیاست داخلی و خارجی جمهوری اسلامی براساس همین مفهوم تعیین و صورت‌بندی شده است. اما ابتدا ضروری است که مفهوم مقاومت به جهت نظری مورد بررسی قرار گیرد.

مقاومت، مفهومی چندوجهی است که می‌تواند در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مورد بررسی قرار گیرد. در حوزه سیاست خارجی، مقاومت به معنای تلاش یک یا چند کشور برای مقابله با سلطه یا نفوذ یک قدرت یا گروه قدرتمند دیگر است (Javadiarjmand et al, 2021: 97-122). تئوری‌های مقاومت در سیاست خارجی، تلاش می‌کنند تا ماهیت، علل و پیامدهای مقاومت را تبیین کنند و در درک و تحلیل سیاست خارجی کشورها، نقش مهمی ایفا کنند. تئوری‌های مقاومت در سیاست خارجی را می‌توان به دو دسته اصلی تقسیم کرد:

- **تئوری‌های سنتی مقاومت:** این تئوری‌ها، مقاومت را به عنوان یک واکنش طبیعی در برابر سلطه و استعمار می‌دانند. آنها معتقدند که مقاومت، ابزاری مشروع برای مقابله با ظلم و بی‌عدالتی است.

- **تئوری‌های نوین مقاومت:** این تئوری‌ها، مقاومت را به عنوان یک پدیده پیچیده و چندوجهی می‌دانند. آنها معتقدند که مقاومت، می‌تواند دلایل مختلفی داشته باشد و پیامدهای مختلفی نیز به دنبال داشته باشد (Bennett, 2023: 41-42).

تئوری‌های سنتی مقاومت، بر اساس این باور شکل گرفته‌اند که مقاومت، واکنش طبیعی در برابر سلطه و استعمار است. این تئوری‌ها، مقاومت را یک حق طبیعی و مشروع برای همه مردم می‌دانند. یکی از مهم‌ترین تئوری‌های سنتی مقاومت، تئوری حق مقاومت است. این تئوری، بر اساس اندیشه‌های فیلسوفان سیاسی مدرن مانند جان لاک و توماس هابز شکل گرفته است. لاک معتقد است که مردم حق دارند در برابر حکومتی که به حقوق آنها تجاوز می‌کند، مقاومت کنند. هابز نیز معتقد است که مردم حق دارند در برابر حکومتی که امنیت آنها را تهدید می‌کند، مقاومت کنند. تئوری دیگر مقاومت در سیاست خارجی، تئوری عدالت است. این تئوری، بر این باور است که مقاومت، ابزاری مشروع برای مقابله با ظلم و بی‌عدالتی است. این تئوری، ریشه در اندیشه‌های دینی و اخلاقی دارد. تئوری‌های نوین مقاومت، بر اساس این باور شکل گرفته‌اند که مقاومت، پدیده‌ای پیچیده و چندوجهی است. این تئوری‌ها، معتقدند که مقاومت، می‌تواند دلایل مختلفی داشته باشد و پیامدهای مختلفی نیز به دنبال داشته باشد. یکی از مهم‌ترین تئوری‌های نوین مقاومت، تئوری چالش است. این تئوری، بر این باور است که مقاومت، تلاشی برای چالش‌برانگیزی و تغییر وضعیت موجود است. این تئوری، ریشه در نظریه‌های اجتماعی و سیاسی مانند نظریه‌های پست مدرن و نظریه‌های انتقادی دارد. تئوری دیگر مقاومت در سیاست خارجی، تئوری هویت است. این تئوری، بر این باور است که مقاومت، تلاشی برای حفظ یا بازسازی هویت است. این تئوری، ریشه در نظریه‌های قومی‌گرایی و نظریه‌های هویت دارد (Bennett, 2023: 41-42).

در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، دکترین مقاومت نقشی اساسی دارد. دکترین مقاومت، بر اساس اندیشه‌های امام خمینی (ره) و آیت الله خامنه‌ای شکل گرفته است. این دکترین، مقاومت را به عنوان یک حق طبیعی و مشروع برای همه مردم می‌داند. دکترین مقاومت ایران، بر اساس دو اصل اساسی شکل گرفته است: اصل نفی سلطه جویی: این اصل، بر این باور است که هیچ کشور یا قدرتی نباید بر کشور دیگری سلطه داشته باشد؛ اصل حفظ استقلال: این اصل، بر این باور است که همه کشورها حق دارند مستقل باشند و در امور داخلی خود مختار باشند. از سوی دیگر «انقلاب ایران بیش از هر تحول سیاسی و اجتماعی دیگری بر سیاست بین‌الملل تاثیر گذاشته است. نشانه‌های آن را می‌توان

در تاثیرگذاري بر اندیشه‌های روابط بین‌الملل، ظهور رهیافت‌های هویت‌گرا در روابط بین‌الملل، تاثیرگذاري بر توازن قدرت منطقه‌ای و فعال‌سازی گروه‌های اجتماعی به عنوان نیروهای تاثیرگذار بر سیاست بین‌الملل دانست. هر یک از مولفه‌های یادشده به عنوان مولفه جدیدی محسوب می‌شود که می‌تواند بر معادله‌ی قدرت و کنش بازیگران در سیاست بین‌الملل تاثیرگذار باشد (قادری، ۱۳۹۲: ۲۴۸-۱۹۱). بر این اساس و با توجه به تئوریهایی مقاومت، باید گفت منظور از محور مقاومت یک ائتلاف ژئوپلیتیک منطقه‌ای است که شامل مجموعه بازیگران دولتی (ایران و سوریه) و غیردولتی (حزب‌الله لبنان، حماس؛ حشدالشعبی، حوثی‌های یمنی و ...) است که منافع مشترک ملی و ایدئولوژیک دارند و تلاش دارند با سیاست‌های مستقلانه و مقاومت-محور خود، نظام سلطه با محوریت امریکا را نقد و به چالش بکشند؛ این گفتمان دارای شاخص‌هایی چون مبارزه فرهنگی، نفی نظام سلطه، تلاش برای برقراری حکومت اسلامی، مبارزه با رژیم صهیونیستی و مبارزه با سلطه-گری غربی می‌باشد. (محمودی رجا و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۸-۷).

بر اساس باید پیگیری حقوقی ترور شهید سلیمانی را در قالب تئوری جدید و نوین مقاومت دانست که هدف آن به چالش کشیدن نظم مسلطی است که حق مشروع خود می‌داند فرماندهی نظامی یک کشور را ترور کند و آن را به طور رسمی اعلام نماید؛ از سوی دیگر از پیگیری حقوقی یک اقدام هویتی نیز محسوب می‌شود که تلاش می‌کند استقلال و هویت شیعی مقاومت را در برابر هویت نظام سلطه برجسته‌سازی نماید. بنابراین علیرغم اینکه پیگیری حقوقی ترور شهید سلیمانی دارای ظاهری حقوقی است اما در بطن خود معنای سیاسی داشته و متضمن موارد فوق در قالب گفتمان مقاومت است.

۳. قاسم سلیمانی، محور مقاومت و نشانگرهای هویتی جمهوری اسلامی ایران

جایگاه جمهوری اسلامی ایران در نظام بین‌الملل مبتنی بر جهان بینی خاصی است که ریشه‌های داخلی قوی دارد. وجود جمهوری اسلامی و تجربه‌ی انقلاب آن، تصوراتش در مورد اینکه جهان چگونه باید باشد و جایگاه ایران در آن، مشروط به عوامل داخلی است که بر سیاست خارجی آن تأثیر گذاشته است. این امر به‌ویژه از نظر هویت‌های متفاوتی که بر سیاست‌های خارجی آن در چند دهه گذشته تأثیر گذاشته است، پیش‌بینی‌کننده است. «شاخص‌های هویتی و ایدئولوژیک انقلاب اسلامی ایران در فضای اجتماعی خاورمیانه دارای کارکرد و جاذبه سیاسی خواهد بود؛ از این رو تحریک موثر سیاست خارجی ایران در این منطقه اجتناب‌ناپذیر است. پیوند مولفه‌های هویتی، ژئوپلیتیکی

و سیاسی در فضای انقلاب را باید اصلی‌ترین عامل شکل‌گیری زیرساخت مقاومت در سیاست خارجی ایران دانست» (زارعی، ۱۳۹۸: ۲۱۵-۲۴۰).

این بخش از مقاله طرحواره‌ای برای درک چگونگی ذاتی بودن جریان‌های هویتی مختلف ایرانی در مبانی فکری مقاومت به مثابه شکل‌دهنده‌ی سیاست خارجی ایران ارائه می‌دهد. این یک چارچوب توضیحی مبتنی بر چهار نشانگر هویتی کلیدی ایرانی است که در اولویت‌های سیاست خارجی آن برجسته هستند. ایران به عنوان یک کشور «خاورمیانه» در نظر گرفته می‌شود، اما یک همسایه مهم و از بسیاری جهات رابط سیستم‌های منطقه‌ای گسترده تر، همسایه آسیای مرکزی و جنوبی، و همچنین اروپا و روسیه است. این امر تعامل خود را با چنین مناطقی شکل می‌دهد و به ایران اجازه می‌دهد تا از پیوندهای تاریخی و فرهنگی خود با مناطق و مناطق ژئوفرنکی فراتر از محیط خاورمیانه استفاده کند. چهار نشانگر هویتی که در اینجا مورد بررسی قرار خواهند گرفت به شرح زیر است: «دنیای ایرانی»، «دنیای شیعه»، «امت»؛ و «مقاومت»؛ اینها در ابتدا به صورت جداگانه ارائه می‌شوند، اما یک نکته کلیدی این است که اینها مولفه‌هایی هستند که از جهات مختلف با هم تلاقی کرده و مقوم مولفه مقاومت در سیاست ج.ا.ایران هستند و قاسم سلیمانی به عنوان یکی کنشگران مهم محور مقاومت در این تلاقی نقش راهبردی ایفا کرده است؛ این نقش ناظر به این گزاره است که وی تلاش کرده است در فرم و محتوای کنش‌گری نظامی-امنیتی و بعضاً دیپلماتیک خودش این چهار مولفه را به طور همزمان به پیش ببرد.

۴- مسئولیت کیفری ماموران ترور شهید سردار سلیمانی در حقوق بین الملل

در نخستین ساعات بامداد جمعه سیزدهم دی ۱۳۹۸ با حمله پهباد آمریکایی به اطراف فرودگاه بغداد، شهید سلیمانی فرمانده ایرانی عملیات ضد داعش، ترور شد (خبرگزاری رسمی ایران، ۱۳۹۸/۱۰/۱۲). در این حمله ابومهدی المهندس از فرماندهان گروه شبه نظامی عراقی حشد الشعبی به همراه ۱۰ تن دیگر به شهادت رسیدند. بیانیه صادره از وزارت دفاع ایالات متحده تصریح دارد که دستور این حمله هوایی را رئیس‌جمهور و فرمانده کل نیروهای مسلح این کشور (دونالد ترامپ) صادر کرده است (www.defense.gov/Newsroom/Article/2049534, 2jan: 2022).^۱

1 . Statement by the Department of Defense, Jan. 2, 2020: At the direction of the President, the U.S. military has taken decisive defensive action to protect U.S. personnel abroad by killing Qasem Soleimani, the head of the Islamic Revolutionary Guard Corps-Quds Force,

سرنشینان غیرمسلح خودرو غیرنظامی در منطقه شهری بغداد که به دعوت رسمی مقامات دولت مستقر و میزبان، به صورت قانونی و خارج از شرایط جنگی، با هواپیمای مسافربری به این کشور وارد شده بودند، موجب گشت تا مجامع حقوق بشری در تقییح و غیر قابل قبول دانستن چنین اقدام خطرناکی اظهار نظر نمایند. از آنجا که سلب حیات یا کشتار فراقانونی نقض موازین و هنجارهای پذیرفته شده در حقوق بین‌الملل نظیر حق بر حیات و حق بر دادرسی عادلانه، تلقی می‌شود. بنابراین فرمان ترور، آشکارا هنجارهای حقوق بین‌الملل مربوط به عملیات نظامی نسبت به اهداف انسانی را نقض کرده است.

گزارشگر ویژه سازمان ملل متحد (در امور اعدام‌های خارج از فرآیند قضایی)، بانو «اگنس کالامارد»^۱ اعلام کرد که ترور شهید سلیمانی توسط ارتش آمریکا، نقض هنجارهای بین‌المللی در مورد عملیات نظامی فرامرزی است. ترور هدفمند سردار سلیمانی توسط ارتش آمریکا به طور کامل استانداردهای مربوط به استفاده از زور توسط دولت‌ها را نادیده گرفته است. اقدام واشنگتن، بدعت خطرناکی را به جای گذاشته که دستمایه بروز فجایع بیشتر خواهد بود. (w.salon.com/un: 2020/01/08)^۲ بر اساس منشور سازمان ملل متحد، باید نهایت تلاش برای جلوگیری از درگیری نظامی صورت گیرد و استفاده از زور به سناریوهای اندکی محدود شود. ترور سردار سلیمانی به عنوان فرمانده قانونی یک کشور با ترور فرمانده گروهک‌های تروریستی مانند القاعده و داعش متفاوت است. این که ایالات متحده به بهانه حذف وی، او را تروریست خواند، مبنای قانونی ندارد. ترور یک‌جانبه سردار سلیمانی راه را برای ترور وزرای دفاع و فرماندهان نظامی توسط سایر دولت‌ها باز کرده است. (khabaronline.ir/news: 1354285).

هدف قرار دادن قاسم سلیمانی و ابومهدی المهندس به یقین غیرقانونی و ناقض قوانین بین‌المللی حقوق بشر است: استفاده از پهپاد یا دیگر اقدامات به منظور کشتن افراد فراتر از زمینه خصومت و تقابل فعال، هرگز قانونی نیست: fa.alalamtv.net/news: (assassination violates....: January 13rd(4653681, Suleimani's منشور سازمان ملل متحد همه کشورهای عضو را ملزم ساخته که اختلافات خود را با استفاده از دیپلماسی و مسالمت‌آمیز حل و فصل نمایند. یک کشور جز در دفاع از خود یا با

1 . Agnès Callamard: is a French Human Rights expert and Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions at the Office of the United Nations

2. <https://www.salon.com/un/rapporteur-on-extrajudicial-executions-wants-official-probe-of-soleimani-killing-2020-01-08/>

تأیید شورای امنیت سازمان ملل، نمی‌تواند از نیروی نظامی علیه کشوری دیگر استفاده کند. از آن‌جا که ایران حمله مسلحانه‌ای علیه ایالات متحده ترتیب نداده بود، ایالات متحده نمی‌تواند ادعا کند [شهید] قاسم سلیمانی را در دفاع از خود کشته است. شورای امنیت سازمان ملل هم اجازه آن را صادر نکرده بود. علاوه بر این، به موجب پرونده کارولین^۱، (Charles Pierson, 2004: 33) در بند (۳۳) قید شده دفاع از خود مشروط به این است که عملیات «فوری و فراگیر باشد؛ به نحوی که گریزی (جز حمله نظامی) و مجالی برای تأمل در پاسخ، وجود نداشته باشد.» از آن‌جا که هیچ شواهدی وجود نداشت که نشان دهد ایران در تدارک حمله‌ای قریب‌الوقوع به ایالات متحده یا نظامیان آمریکایی است، ترور ژنرال سلیمانی الزامات پرونده کارولین را محقق نساخت. بنابراین به موجب قوانین بین‌المللی غیرقانونی بود. (Marjorie Cohn, 2020: 6) هر مفسر حقوقی آگاه است که تصمیم فاجعه‌آمیز دونالد ترامپ مبنی بر دستور ترور غیرقانونی ژنرال ایرانی [سلیمانی] و ترور فرمانده ارشد نظامی عراق، ابومهدی المهندس، علاوه بر آن که جنایت تجاوز [نسبت به جمهوری عراق] است؛ ناقض منشور سازمان ملل و همچنین نقض قطعنامه اختیارات جنگی در ایالات متحده (uscode.house.gov, 08/03/2020, chap 33: para c) و ناقض پیمان امنیتی ۲۰۰۸ میان عراق و آمریکاست.

دستور و اقدام تروریستی دولت آمریکا نقض آشکار بند (۱) قطعنامه ضد تروریستی ۱۲۶۹ مصوب ۱۹ اکتبر ۱۹۹۹، (S/RES/1269:1999) شورای امنیت است که مقرر داشته: همه اقدامات، روش‌ها و رویه‌های تروریسم را بدون توجه به انگیزه آن‌ها، در کلیه مظاهر و اشکال آن‌ها، در هر کجا و توسط هر کس که انجام شده باشد و خصوصاً

۱. به پرونده کارولین اشاره به نظریه دانیل وبستر در ارزیابی حمله انگلستان به کشتی کارولین حامل استقلال طلبان کانادایی در قرن نوزدهم به عنوان دفاع پیشگیرانه دارد. به موجب معیار وضع شده در نظریه و بستر ضرورت و تناسب از اصول مهم در دفاع پیشگیرانه اعلام گردید.

Charles Pierson (2004). "Preemptive Self-Defense in an Age of Weapons of Mass Destruction: Operation Iraqi Freedom". *Denver Journal of International Law and Policy*. University of Denver. 33 (1).

2 . Chapter 33: War Powers Resolution (c) Presidential executive power as Commander-in-Chief; limitation: The constitutional powers of the President as Commander-in-Chief to introduce United States Armed Forces into hostilities, or into situations where imminent involvement in hostilities is clearly indicated by the circumstances, are exercised only pursuant to (1) a declaration of war, (2) specific statutory authorization, or (3) a national emergency created by attack upon the United States, its territories or possessions, or its armed forces

آن‌هایی که ناقض صلح و امنیت بین‌المللی باشند، قاطعانه محکوم می‌کند.^۱ قسمت اخیر بند یک قطعنامه‌ی شورای امنیت به شماره ۱۳۶۸ مصوب ۲۰۰۱، (S/RES/ 1368: 2001) که بر محکومیت اقدامات تروریستی ناقض صلح و امنیت بین‌المللی تأکید دارد^۲ (S/RES/ 1373: 2001) بر تروریستی بودن این اقدام که استمرار دومینوی آن دور از انتظار نیست؛ تعمیم می‌یابد. امر به این اقدام تروریستی با مفاد قطعنامه ۱۳۷۳ مصوب ۲۸ سپتامبر ۲۰۰۱ شورای امنیت سازمان ملل متحد^۳ در تناقض است. به ویژه آن که بند (۵) این قطعنامه تصریح دارد:

اقدامات، روش‌ها و شیوه‌های تروریسم خلاف اهداف و اصول سازمان ملل است و تأمین آگاهانه مالی، برنامه‌ریزی و تحریک اقدامات تروریستی نیز با اهداف و اصول سازمان ملل مغایرت دارد.^۴ نقض قطعنامه‌های مزبور به منزله تهدید جدی علیه صلح و امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی است.

علاوه بر اسناد بین‌المللی، اقدام به ترور فرمانده ارشد ضد داعش، ناقض پیمان امنیتی عراق و آمریکا است. در بند سوم ماده (۲۷) موافقتنامه امنیتی سال ۲۰۰۸ که میان آمریکا و عراق امضاء گردید، تصریح شده که قلمرو زمینی، هوایی و دریایی عراق نباید برای حمله به سایر کشورها مورد استفاده قرار گیرد.^۵ حمله با تسلیحات جنگی و ابزار نوین نظامی به نماینده رسمی و میهمان دولت عراق در خاک آن کشور، به مثابه حمله به کشور

1 . Unequivocally condemns all acts, methods and practices of terrorism as criminal and unjustifiable, regardless of their motivation, in all their forms and manifestations, wherever and by whomever committed, in particular those which could threaten international peace and security

2 ... and regards such acts, like any act of international terrorism, as a threat to international peace and security

3 . United Nations S/RES/, 1373, Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001

4 . Declares that acts, methods, and practices of terrorism are contrary to the purposes and principles of the United Nations and that knowingly financing, planning and inciting terrorist acts are also contrary to the purposes and principles of the United Nations

5 . Iraqi land, sea, and air shall not be used as a launching or transit point for attacks against other countries.

ثالث است که در توافقنامه امنیتی منع شده است و در نتیجه نقض مفاد این پیمان محسوب می‌شود.

با توجه به این که حادثه منتهی به شهادت فرمانده سپاه قدس و همراهان وی که اتباع جمهوری اسلامی ایران بودند؛ از مصادیق تروریسم شمرده می‌شود، زیرا عموماً در تعریف تروریسم باید این سه شرط مهم لحاظ شود. شروطی که شعبه تجدید نظر دیوان ویژه لبنان در استعلام شعبه بدوی از تعریف تروریسم بیان کرده است. نخست این که ارتکاب یک عمل کیفری نظیر قتل، آدم ربایی، گروگان‌گیری و ... یا تهدید به چنین رفتاری وجود داشته باشد. دوم قصد انتشار ترس در جامعه یا قصد وادار کردن مرجع ملی یا بین‌المللی برای بازداشتن از اقدام یا انجام به آن باشد و سوم رفتار مورد نظر واجد عنصر برون مرزی باشد. شروط سه گانه مورد نظر، در حادثه تروریستی دست کم در رفتار مادی آن به وضوح قابل درک است.

به این ترتیب رفتار تروریستی مزبور از منظر مقررات بین‌المللی از جمله معاهدات بین‌المللی ناظر بر تروریسم، مجرمانه می‌باشند (S/RES/ 72-123: 2017)^۱ بنابراین موضوع عمل مجرمانه قابل تعقیب و پیگیری کیفری از جانب دولت ایران است. انتساب رفتار مجرمانه مزبور به شرح مندرج در بیانیه وزارت دفاع ایالات متحده متوجه دولت آمریکا و مشخصاً رئیس‌جمهور این کشور است که صراحتاً صدور دستور انجام عملیات تروریستی را پذیرفته و تأکیده کرده فرمان مزبور به وسیله مأموران نظامی این کشور اجرا شده است. برای تحقیق از متهمان و تعقیب کیفری پرونده اتهامی علاوه بر لزوم مرجع صلاحیتدار قضایی، رفع موانع تعقیب کیفری نیز ضرورت دارد.

از مهم‌ترین موانع تعقیب کیفری در جامعه بین‌المللی مصونیت سران دولت‌ها با استناد به اصل عدم مداخله در امور داخلی و فرض تساوی آنهاست. با این حال در فرض مورد بحث این مانع چندان مهم و اساسی نخواهد بود. زیرا اصل مصونیت سران به تدریج در جامعه بین‌المللی متحول شده به نحوی که از اطلاق مفهوم مصونیت تا حدود زیادی کاسته شده و به تدریج عرف و رویه بین‌المللی در این زمینه متأثر از برخی اسناد لازم‌الاجرا

1. Measures to eliminate international terrorism, Resolution adopted by the General Assembly on 7 December 2017: on the report of the Sixth Committee (A/72/467)], 72/123.1 Strongly condemns all acts, methods and practices of terrorism in all its forms and manifestations as criminal and unjustifiable, wherever and by whomsoever committed;

نظیر سند مؤسس دیوان کیفری بین‌المللی به رویکرد نسبیّت یا فقدان مصونیت گرایش دارند. در فرض مصونیت نسبی، سران یا مقامات سیاسی به محض اتمام دوره مسئولیت، مورد تعقیب کیفری قرار خواهند گرفت. در ماده (۲۷) اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی تصریح شده که مصونیت مفروض سران چه بر اساس مقررات داخلی یا بین‌المللی در دیوان قابل استناد نیست. برخی رویه‌های بین‌المللی نیز مؤید همین تغییر رویکرد است. نظیر صدور قرار جلب رئیس جمهور وقت سودان، قرار جلب رئیس جمهور صربستان، قرار جلب رئیس جمهور لیبیا. گرچه در برخی موارد نظیر قرار جلب وزیر خارجه جمهوری دمکراتیک کنگو توسط دادگاه بلژیک با رأی مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری و به استناد مصونیت اظهار نظر شده است. (ICJ Judgment, 14 February: 2002) در برخی پرونده‌ها نیز که توسط دادگاه‌های ملی قرار جلب مقامات سیاسی سابق کشورها صادر شده به دلیل اشتباهات و تخلفات فاحش قضایی (اخذ رشوه) که ناقض اصل دادرسی منصفانه و عادلانه است، در مراجع ذیربط بین‌المللی ملغی اعلام شده‌اند.^۱

(www.interpol.int).

به هر حال در فرض مورد بحث مصونیت نسبی با پایان یافتن دوره تصدی مسئولیت و با توجه به نقض مقررات داخلی مربوط به اختیارات جنگی، مرتفع و مانعی برای تعقیب کیفری نخواهد بود. زیرا هر فرد صرف نظر از مقام و موقعیت رسمی یا اداری باید به لحاظ اخلاقی و حقوقی مسئول رفتار خویش و پاسخگوی آن باشد چرا که در حقوق کیفری ملاک وضعیت شخص متهم نیست بلکه جرایم ارتكابی اوست. با فرض رفع مانع پرسش اساسی آن است که کدام مرجع قضایی ملی یا بین‌المللی برای رسیدگی صالح خواهند بود؟

۵- صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی

اعمال صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی در خصوص تعقیب جنایت بین‌المللی مستلزم وجود صلاحیت ذاتی یا موضوعی است. دیوان در حال حاضر به استناد ماده (۵) اساسنامه انحصاراً صلاحیت رسیدگی چهار جنایت خطیر بین‌المللی شامل نسل زدایی،

1 . <https://www.interpol.int>, Argentinean Red Notices for Iranian officials cancelled, 27 September 2005. Lyon, France—& nbsp; Delegates at the 74th Interpol General Assembly have upheld the unanimous decision by Interpol’s Executive Committee to cancel Red Notices issued by an Argentinean judge accused of corruption.

جنایت علیه بشریت، جنایت جنگی و جنایت تجاوز سرزمینی دارد. جنایت تروریسم در فهرست صلاحیت ذاتی دیوان وجود ندارد. بنابر این دیوان فاقد صلاحیت موضوعی، جهت رسیدگی به جنایت تروریسم به شکل مستقل است. زیرا اصل قانونمندی جرم و مجازات بین‌المللی مانع خواهد شد. هر چند اقسامی از تروریسم چنانچه در زمره‌ی یکی از مصادیق جنایت مندرج در فهرست ماده (۵) اساسنامه قرار گیرد؛ به طور غیرمستقیم دیوان در اعمال صلاحیت نسبت به آن‌ها، مجاز خواهد بود. (نمایان، ۱۳۹۰: ۶۸).

چنانچه بپذیریم که رفتار تروریستی منجر به شهادت فرمانده سپاه قدس به یکی از شقوق خاص جنایات در صلاحیت دیوان قابل تعقیب باشد؛ موانع جدی دیگری پیش رو خواهد بود. اساسنامه در سه مورد برای دیوان صلاحیت قائل است. نخست مطابق قسمت الف و ب بند (۴) ماده (۵۴) جرائم مشمول صلاحیت ذاتی دیوان در قلمرو حاکمیت دولت عضو یا توسط اتباع دولت عضو ارتکاب یابد. در این دو فرض دولت حاکم بر سرزمین یا دولت متبوع بزهدکار، با عضویت خود، به دیوان امکان اعمال صلاحیت می‌دهد. دوم جرائم مشمول صلاحیت ذاتی دیوان در قلمرو حاکمیت یا توسط اتباع دولت غیر عضوی ارتکاب یابد که متعاقباً مطابق بند (۹) ماده (۵۴) اساسنامه دیوان، اعمال صلاحیت را با سپردن اعلامیه پذیرفته باشد. سوم جرائم مشمول صلاحیت ذاتی دیوان صرف نظر از قلمرو محل وقوع یا تابعیت بزهدکار و بدون لحاظ شرط عضویت دولت در دیوان مطابق بند ب ماده (۵۹) از سوی شورای امنیت ارجاع شود. (مومنی، ۱۳۹۶: ۱۶۰). بنابراین قابلیت پذیرش جنایت مورد بحث موکول به تحقق دست‌کم یکی از شرایط مذکور است. از آن‌جا که هیچ‌یک از دولت‌های جمهوری عراق و ایالات متحده عضو اساسنامه دیوان نیستند؛ اعمال شیوه‌ی نخست ممکن نیست. اما دو طریق باقی مانده در صورت پذیرش موردی یکی از دول و ارجاع شورای امنیت قابلیت اعمال خواهند داشت.

درخواست موردی اعمال صلاحیت از جانب دولت جمهوری عراق به نظر واقع‌بینانه‌تر خواهد بود. زیرا ارجاع شورای امنیت یا تقاضای دولت ایالات متحده بسیار بعید است لاقلاً با توجه به اعلام رسمی دولت این کشور مبنی بر صدور دستور اقدام تروریستی به فرمان رئیس‌جمهور مطابق اعلامیه صریح وزارت دفاع (پنتاگون) و مصاحبه شخص رئیس‌جمهور در دفاع از آن و اعتراف به آمریت این اقدام، چنین درخواستی از دولت فعلی بسیار غیر محتمل و چه بسا محال است. ارجاع شورای امنیت نیز به دلیل وجود حق وتو و احتمال بالای استفاده از آن حتی در صورت وجود اراده جمعی سایر ملل آزاد، راهکار

مناسبتی نخواهد بود. هر چند اصل وجود اراده‌ی جمعی برای توسل به ارجاع موضوع از طریق شورای امنیت با توجه به قرائنی که تا کنون وجود داشته، محل تردید جدی است. در نتیجه تنها طریق توسل به دیوان کیفری بین‌المللی قانع کردن دولت جمهوری عراق برای درخواست و پذیرش موردی صلاحیت دیوان مزبور است با این قید که دادستان دیوان حادثه تروریستی را نه مستقلاً به عنوان تروریسم، بلکه غیر مستقیم در زمره‌ی یک از مصادیق جنایات مشمول صلاحیت دیوان بپذیرد و شعبه‌ی مقدماتی دیوان مجوز تحقیق و تعقیب را برای دادستان صادر کند.

از جمله ظرفیت‌هایی که در نظام بین‌الملل برای تعقیب جنایات تروریستی وجود دارد؛ استفاده از نهادهای بین‌المللی برای تأسیس دیوان‌های اختصاصی و موردی است. از آن‌جا که دیوان کیفری بین‌المللی به طور مستقیم صلاحیت رسیدگی به جنایات تروریستی را ندارد؛ تشکیل دادگاه‌های ویژه موردی با خصیصه‌ی بین‌المللی شده، از راهبردهای ممکن برای تعقیب افراد و عاملانی می‌باشد که دستور عملیات تروریستی را صادر یا آن را اجرا کرده اند. این دیوان می‌تواند مشابه دادگاه بین‌المللی شده ویژه ترور رفیق حریری در لبنان باشد. دیوانی که با مشارکت جامعه بین‌المللی و دولت لبنان تشکیل شد.

دیوان ویژه لبنان یکی از منحصر به فردترین دیوان‌های مختلط بین‌المللی است که صلاحیت ذاتی و موضوعی آن اختصاص به تروریسم دارد. تأسیس این دیوان سرآغازی برای تعقیب جنایت تروریسم در نظام حقوق بین‌الملل کیفری است. دیوانی که برای مقابله با سزاگریزی تروریسم واقعیت عینی پیدا کند. به موجب قطعنامه ۱۷۵۷ و در پی ترور رفیق حریری نخست وزیر لبنان در ۱۴ مارس ۲۰۰۵ ایجاد شد. تجربه عملکرد دیوان لبنان تا زمانی که تروریسم به عنوان جنایت در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی قرار گیرد واجد اهمیت است. (سلیمی ترکمانی، ۱۳۹۷: ۱۹۴).

تعقیب ایجاد و تشکیل چنین دیوانی با مشارکت دو دولت جمهوری اسلامی و جمهوری عراق با نظارت و همکاری سازمان ملل متحد خود الگوی جدیدی از اراده‌ی جمعی برای مقابله با اقدامات تروریستی خواهد بود. اجرایی شدن این ایده چندان هم ساده و کم چالش نیست و نظیر هر اقدام جمعی بین‌المللی صعوبت‌های ویژه خود را دارد. توفیق چنین راهکاری نه تنها موکول به توافق دولت‌های ایران و عراق به عنوان دولت‌های قربانی تروریسم خواهد بود؛ بلکه اراده بین‌المللی فارغ از اغراض جانبدارانه‌ی سیاسی ناشی از بلوک بندی‌های منطقه‌ای یا فرامنطقه‌ای و صرفاً بر اساس معاهدات ضد تروریستی و صلح‌جویانه می‌طلبد تا با عبور از حق و توی برخی از اعضای دائم شورای امنیت ممکن و

عملیاتی شود. مقاصد ارزشمندی که عدالت و صلح پایدار را برای کلیه اعضای جامعه بشری و نه صرفاً برای بخش گزینش شده از آن طلب نماید.

نتیجه گیری

این مقاله به بررسی مبنا و اساس پیگیری ترور شهید قاسم سلیمانی به عنوان نماد محور مقاومت در حقوق بین الملل بوده است. به همین منظور تلاش شد در ابتدا نقش شهید سلیمانی در گسترش و تقویت محور مقاومت در سیاست و گفتمان انقلاب اسلامی پرداخته شود و موضوع پیگیری مسئولیت کیفری عاملان و مسئولان ترور و متعاقب آن شهادت ایشان مدنظر قرار گیرد. همانطور که بررسی شد مفهوم مقاومت یکی از دالها و نشانه‌های راهبردی گفتمان انقلاب اسلامی است که طی دو دهه‌ی اخیر تعیین کننده‌ی سیاست داخلی و خارجی جمهوری اسلامی ایران بوده است. نقش شهید قاسم سلیمانی به عنوان یکی از کنش‌گران، کارگزاران و مدیران نظامی - امنیتی و بعدها دیپلماتیک ایران، با توجه به خط - مشی اعتقادی و مدیریتی خاصی که ایشان داشت در ارتقای گفتمان مقاومت تاثیرگذار بود. مجاهدت‌های قاسم سلیمانی در پیاده‌سازی انواع استراتژی‌های نظامی و امنیتی در مواجهه و تقابل با عوامل بی‌ثباتی‌های داخلی در کشورهای عراق و سوریه از یک سو دلیل بازتولید صورتبندی بیداری اسلامی بر گفتمان مقاومت شد و از سوی دیگر با جمع آوری نیروهای خود از ملیت‌های متعدد که باعث به وجود آمدن رزمندگان فرامرزی شد به روند تقویت و توسعه هژمونی گفتمان مقاومت منجر شد. در همین راستا سؤال اصلی مقاله بدین ترتیب بود که : با توجه به جایگاه شهید سلیمانی در گفتمان محور مقاومت، پیگیری کیفری آن در نظام حقوق بین الملل بر چه مبنایی استوار است؟ در پاسخ به این سؤال به عنوان فرضیه باید گفت مبنای پیگیری کیفری عاملان و آمران شهادت قاسم سلیمانی بر اساس گفتمان مقاومت و مبتنی بر رویکرد نفی سلطه و تضعیف آن در راستای ارتقای جایگاه گفتمانی مقاومت صورت می‌گیرد.

در باب ترور و شهادت سردار قاسم سلیمانی باید گفت از سه ظرفیت قانونی ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی استفاده خواهد شد تا ضمن ممانعت از بی کیفری آمران این اقدام بی‌سابقه، از موارد مشابه در آینده پیشگیری شود. اعمال اصول صلاحیت شخصی مبتنی بر تابعیت بزه‌دیده، صلاحیت واقعی قابلیت‌های قضایی نظام کیفری ملی جمهوری اسلامی ایران است. به کارگیری همکاری و مشارکت دولت جمهوری عراق در اعمال اصل صلاحیت سرزمینی یا درخواست موردی این کشور از دیوان کیفری بین‌المللی در اجرای اساسنامه دیوان به عنوان دولت پذیرنده صلاحیت در مورد قضیه خاص، از راهبردهای

منطقه‌ای مقابله با سزاگریزی آمران جنایت تروریستی شمرده می‌شود. طرح تشکیل دیوان کیفری اختصاصی با همکاری و مساعدت جامعه‌ی بین‌الملل شبیه موارد تجربه شده در مجازات تروریست‌ها، یا به‌کارگیری ظرفیت شورای امنیت سازمان ملل متحد در ارجاع قضیه نه به صورت جرم مستقل تروریستی بلکه در قالب یکی از اشکال و اقسام جنایت بین‌المللی، از جمله راهکارهای بین‌المللی ممانعت از بی‌کیفری مسئولان واقعه تروریستی می‌باشد.

استناد به این مقاله: آزادبخت، فرید، سلیمان نژاد، امیر، حاتمی، مهدی. (۱۴۰۳). مبنای مسئولیت کیفری شهادت سردار قاسم سلیمانی به عنوان نماد محور مقاومت از منظر حقوق بین‌الملل، فصلنامه علمی ریافت انقلاب اسلامی، ۱۸(۶۷)، ۳-۱۸.

The Islamic Revolution Approach Quarterly is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

منابع و مأخذ:

۱. منابع فارسی

- منتظران، جاوید؛ جعفری، سیداصغر. (۱۳۹۹). «ترور شهید سپهبد سلیمانی از منظر قواعد حقوق بین‌الملل و حقوق بشردوستانه (با تأکید بر رسالت رسانه‌های بیرون‌مرزی)». *پژوهشنامه رسانه بین‌الملل*، سال پنجم، شماره ۱، صص ۱۱-۳۷.
- همشهری آنلاین (۱۴۰۱). «ناگفته‌هایی از نقش پنهان سردار سلیمانی در افغانستان و روابط با احمدشاه مسعود | نقش حکم شده سردار در افغانستان | یک تذکر جدی به طالبان»، در مصاحبه با حسین خدامملکی، ۱۳ دی ماه ۱۴۰۲.
- Agnès Callamard: is a French Human Rights expert and Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions at the *Office of the United Nations*.
- Bennett, Natasha Alana (2023). *The axis of resistance : Iranian foreign policy and Syria, Norwegian University of Life Sciences, Ås*
- Charles Pierson (2004). "Preemptive Self-Defense in an Age of Weapons of Mass Destruction: Operation Iraqi Freedom". *Denver Journal of International Law and Policy*. University of Denver. 33 (1).
- https://www.salon.com/un/rapporteur_on_extrajudicial_executions_wants_official_probe_of_Soleimani_killing_2020/01/08/
- Javadi Arjmand, M. J., Mohammadi Masiri, A., & Mokarami Poor, M. B. (2021). *Resistance orientation in Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran. Contemporary Researches on Islamic Revolution*, (), 97-122.
- khabaronline.ir/news/1354285
- Measures to eliminate international terrorism, Resolution adopted by the General Assembly on 7 December 2017: *on the report of the Sixth Committee (A/72/467)*, 72/123.1 Strongly condemns all acts
- Measures to eliminate international terrorism, Resolution adopted by the General Assembly on 7 December 2017:
- ابطی، سیدمصطفی؛ زامیان، سیدسعید؛ طاهری، ابوالقاسم (۱۳۹۹). «بررسی سیاست‌های فراملی جمهوری اسلامی ایران و امنیت ایران و خاورمیانه»، *رهیافت انقلاب اسلامی*، سال چهاردهم، شماره ۵۳، صص ۲۲۲-۲۰۵.
- امیری، سروش؛ کیانی، جواد. (۱۳۹۸). «گفتمان مقاومت شهید قاسم سلیمانی در دیپلماسی و روابط بین‌الملل». *فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس*، سال پنجم، شماره ۲، صص ۹-۳۰.
- حسینی‌زاده، محمدعلی (۱۳۸۶). *اسلام سیاسی در ایران*، قم: انتشارات دانشگاه مفید
- خمینی، روح‌الله (۱۳۷۸). *صحیفه امام* (۲۲ جلدی)، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)
- زارعی، غفار. (۱۳۹۸). «بررسی نظری دکترین مقاومت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران». *فصلنامه مطالعات سیاسی*، ۱۲(۴۵)، ۲۱۵-۲۴۰.
- سلیمی ترکمانی، حجت، (۱۳۹۷). «تروریسم و نظام عدالت کیفری: دیوان کیفری بین‌المللی یا دادگاه مختلط؟»، *پژوهشنامه حقوق کیفری*، دوره ۹، ش ۲.
- عبداللہی‌نژاد، محمد شمس‌الدین؛ متقی، ابراهیم (۱۳۹۸). «واکاوی اندیشه مقاومت جمهوری اسلامی ایران در برابر ایالات متحده امریکا»، *رهیافت انقلاب اسلامی*، سال سیزدهم، شماره ۴۶، صص ۳-۲۲.
- عطسارزاده، مجتبی (۱۳۹۸). «شهید سلیمانی؛ تقویت چارچوب‌بندی مقاومت اسلامی جهت مقابله با دگرسازی درون‌دینی»، *نشریه علمی سیاست دفاعی*، سال ۳۱، شماره ۱۲۰، صص ۳۸-۱۲.
- فضائلی، مصطفی. (۱۳۹۹). «ترور سردار سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل توسل به زور». *پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب*، سال هفتم، شماره ۲، صص ۱۸۸-۱۵۱.
- قادری، روح‌الله (۱۳۹۲). «نظریه مقاومت در روابط بین‌الملل؛ رویکرد ایرانی-اسلامی نفی سبیل و برخورد با سلطه»، *سیاست دفاعی*، سال ۲۱، شماره ۸۲، صص ۱۹۱-۲۴۸.
- کوشا، جعفر، علیزاده، اکبر؛ یکتا، علی. (۱۴۰۲). «بررسی حقوقی ترور سردار سلیمانی از منظر اسناد بین‌المللی». *تعالی حقوق*، (آماده انتشار).
- محمودی رجاء، سیدزکریا؛ باقری دولت‌آبادی، علی؛ راوش، بهنام (۱۳۹۷). «بررسی محور مقاومت و آینده نظام سلطه با استفاده از نظریه نظام جهانی». *دوفصلنامه مطالعات بیداری اسلامی*، سال ۷، شماره ۴، صص ۷-۲۸.

- (2019). "An analysis of the Islamic Republic of Iran's resistance against the United States." *Rahyafte Enqelab Islami*, 13(46), 3-22.
- Attarzadeh, M. (2019). "Martyr Soleimani: Strengthening the framework of Islamic resistance to combat intra-religious othering." *Nashriyeh Elmi Siyasat Defae*, 31(120), 12-38.
- Fazaili, M. (2020). "The assassination of General Soleimani from the perspective of international law on the use of force." *Pajohesh Tatbighi Hoghoogh Eslam va Gharb*, 7(2), 151-188.
- Qadri, R. (2013). "The theory of resistance in international relations: Iranian-Islamic approach to rejecting domination." *Siyasat Defae*, 21(82), 191-248.
- Kousha, J., Alizadeh, A., & Yekta, A. (2023). "A legal analysis of General Soleimani's assassination from the perspective of international documents." *Taali Hoghoogh*. (Forthcoming).
- Mahmoodi Raja, S. Z., Bagheri Dolatabadi, A., & Ravash, B. (2018). "Examining the axis of resistance and the future of the global system using world-systems theory." *Do Fasnameye Motaleat Bidari Eslami*, 7(4), 7-28.
- Montazeran, J., & Jafari, S. A. (2020). "The assassination of Martyr Lieutenant General Soleimani from the perspective of international law and humanitarian law." *Pajoheshnameh Resaneh Beyn Almelal*, 5(1), 11-37.
- Hamshahri Online. (2023). "Unsaid stories of General Soleimani's hidden role in Afghanistan and relations with Ahmad Shah Massoud." *Hamshahri Online*.
- Callamard, A. (2023). *The Axis of Resistance: Iranian Foreign Policy and Syria*. Norwegian University of Life Sciences.
- Pierson, C. (2004). "Preemptive self-defense in an age of weapons of mass destruction: Operation Iraqi Freedom." *Denver Journal on the report of the Sixth Committee (A/72/467)*, 72/123.1 Strongly condemns all acts
- *Statement by the Department of Defense*, Jan. 2, 2020: At the direction of the President, the U.S. military has taken decisive defensive action to protect U.S. personnel abroad by killing Qasem Soleimani, the head of the Islamic Revolutionary Guard Corps-Quds Force,
- United Nations S/RES/ 1373, Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001
- Wastnidge, Edward (2023). "Identities and Foreign Policy In the Islamic Republic : The Dynamics of Geopolitical Expendiency", *Auala Mediterrania*, Berif Policy. NO.147.

References (In Persian)

- Abtahi, S. M., Zamaniyan, S. S., & Taheri, A. (2020). "Examining the transnational policies of the Islamic Republic of Iran and the security of Iran and the Middle East." *Rahyafte Enqelab Islami*, 14(53), 205-222.
- Amiri, S., & Kiani, J. (2019). "The discourse of resistance of Martyr Qasem Soleimani in diplomacy and international relations." *Fasnameye Elmi Motaleat Defae Moghaddas*, 5(2), 9-30.
- Hoseinizadeh, M. A. (2007). *Political Islam in Iran*. Qom: Mofid University Press.
- Khomeini, R. (1999). *Sahifeh Imam (Vol. 22)*. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works.
- Zarei, G. (2019). "Theoretical analysis of the doctrine of resistance in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran." *Fasnameye Motaleat Siyasi*, 12(45), 215-240.
- Salimi Torkamani, H. (2018). "Terrorism and the criminal justice system: International Criminal Court or mixed tribunal?" *Pajoheshnameh Hoghoogh Keyfari*, 9(2).
- Abdollahi Nejad, M. S., & Motaghi, E.

- of International Law and Policy*, 33(1).
- Javadi Arjmand, M. J., Mohammadi Masiri, A., & Mokarami Poor, M. B. (2021). "Resistance orientation in foreign policy of the Islamic Republic of Iran." *Contemporary Researches on Islamic Revolution*, 97-122.
 - United Nations Security Council. (2001). *Resolution 1373*. Adopted at its 4385th meeting.
 - Wastnidge, E. (2023). "Identities and foreign policy in the Islamic Republic: The dynamics of geopolitical expediency." *Auala Mediterrania Berif Policy*, 147.